

Son yıllarda cinsiyet nedir, kadın kimdir sorularının sorulması ve yanıt arama çabası göze çarpmaktadır. Anaakım görüşte kromozomlar ve cinsel organlar üzerinden tanımlanan kadın ve erkek kategorilerinin bu tartışmalarla birlikte sorgulandığı ve yapı sökümü uğratıldığı görülmektedir. Bu sorgulama mevcut ikili cinsiyet düzeni ve bu düzen üzerine kurulu sistemlerin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Benzer tartışmaların aile kurumuna, çocuk yetiştirme tutumlarına, eğitim ve gençlik politikalarına, hukuki metinlere, bilgi üretim süreçlerine vb. etkilerinin olması yadsınamaz görülmektedir.

Bu yazıda cinsiyete ilişkin güncel kavramsal tartışmalar ele alınacak, devamında bu tartışmaların gündelik hayata etkisi örneklendirilecektir. Son olarak da aktarılan tartışmaların aile kurumuna etkisi değerlendirilecektir. Yazının amacı teorik ve kavramsal tartışmaların güncel hayata etkisini ve cinsiyet tartışmaları özelinde ilgili alanlarda görülen epistemolojik ve ontolojik farklılaşmayı yansıtmaktır.

### **Cinsiyet Bir Sorun mudur?: Kavramsal Tartışmalar**

Cinsiyet ve buna bağlı olarak cinsel hayata dair kavramlar son yıllarda çeşitlilik kazanmıştır. Sadece biyolojik yapı üzerinden kadın-erkek şeklinde yapılan cinsiyet sınıflandırmasına, farklı parametreleri ele alan kavramlar eklenmiştir. Cinsiyet kavramının anlam alanını genişleten ilk kavramlardan biri olan toplumsal cinsiyet (gender) günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kavram, cinsiyet çalışmalarına yeni bir boyut katmış, cinsiyetin biyolojik yönü (sex) ile ayrılmaya gitmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı en genel anlamda cinsiyetlere toplum tarafından yüklenen özellikler olarak yorumlanmasına ve yaygın olarak kullanılmasına rağmen, toplumsal cinsiyet nedir sorusunun kesin bir cevabını vermek zordur. Hines (2019) toplumsal cinsiyet tanımının kesin olmaktan uzak, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu aktarmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak seksolog olarak tanınan John Money ve arkadaşları (1955) tarafından ortaya konmuş, devamında sosyal bilim çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Psikolog ve sosyologların 1960'larda ortaya koydukları ilk toplumsal cinsiyet tanımı "*erkek ve dişi bireylere hangi davranış ve etkinliklerin uygun olduğuyla ilgili toplumsal beklentiler, bireylerin bu beklentilerin altında geliştirme eğiliminde oldukları zihinsel nitelikler ve kendilik anlayışları*" şeklindedir (Stone, 2015: 89). Feministlerin cinsiyete dair yapılan bu ayrımı faydalı bulmasıyla, toplumsal cinsiyet farklı anlamlar yüklenerek 1970 sonrası feminist yazında önemli bir yer bulmuştur (Bkz. Millet, 1971; Oakley, 1972). Buna dayalı olarak özellikle sosyal bilim çalışmalarında daha nötr bir kavram olarak değerlendirildiği için artık kadın yerine analitik bir kategori olarak toplumsal cinsiyetin kullanılmasının tercih edildiği, kavramın da bu sayede akademik meşruiyet kazandığı görülmektedir. Feminizmin üçüncü dalgası olarak isimlendirilen 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kadın

---

\* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

çalışmaları, yerini toplumsal cinsiyet çalışmalarına bırakmış, cinsiyete atıfta bulunmak için toplumsal cinsiyet teriminin kullanımı yaygınlaşarak biyolojik cinsiyet tanımı arka planda kalmıştır (Haig, 2004; Kandiyoti, 2000; Scott, 1986). Toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilim alanlarında ise biyolojik cinsiyet ile ayrıştırılarak toplumun kadın ve erkekten beklentileri şeklinde formüle edilmiş; özellikle kadına yönelik olumsuz algılar, kadına yönelik şiddet araştırmalarıyla meşruiyet elde etmiş, kadın problemlerinin çözümünde toplumsal cinsiyet açısından eşitliğin sağlanması önerilmiştir.

Cinsiyetin biyolojik ve sosyal olarak ayrıştırılması, biyolojik olanın da kültüre indirgenmesine kapı aralamıştır. Postmodern feminizmde cinsiyetin biyolojik ve sosyal boyutlarının ayrıştırılarak ele alınması verili bir biyolojik öz kabulünü öne sürdüğü gerekçesiyle sorgulanmaya başlanmış ve biyolojik olanın da aslında bir tür inşa olduğuna ilişkin tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmalarda öne çıkan isim olan Butler (2014) toplumsal olanla biyolojik olanı ayırmanın mümkün olmadığını, biyolojik olarak değerlendirilenin de doğrudan sosyal inşa olduğunu iddia etmiştir. Ona göre bedenin kendisi de büyük oranda sosyal inşadır ve pratikler yoluyla var olmaktadır. Bu açıklamalarla Butler, toplumsal cinsiyet-biyolojik cinsiyet ayrımını da aşan bir bakış açısıyla queer teoriyi gündeme getirmiştir. Queer teori temelde cinsiyet ve cinsellik hakkındaki sınırları reddetmekte; toplumsal cinsiyeti, cinsel yönelimi, toplumsal cinsiyet kimliğini sabit, değişmez ve biyolojik temelli görmemekte, bunların kültür tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir (Else-Quest ve Hyde, 2021). “Queer”, kadınlık-erkeklik tanımlamalarını ve var olan kimlikleri imha etmeye yönelik (Ahıska, 2011); sabitlenmemesi gereken, akışkan ve gezen bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Butler, 2014). Bu hâliyle de her türlü tanımlamanın dışında kalmaktadır (Kara ve Serpen, 2023).

Görüldüğü gibi güncel feminizmde tartışma sadece cinsiyet rollerine odaklanmamış, doğrudan bedenin kendisi tartışmaya açılmış/sorunsallaştırılmış, görecelik bakışıyla birlikte vurgu özcü anlayıştan sosyal inşaya doğru olmuştur (Albayrak, 2020; Özkazanç, 2015). Tartışmaların yürütüldüğü zeminde adeta cinsiyetli olmak sorun hâline gelmiş, toplumsal cinsiyetin akışkan olduğu, ikili olmadığı görüşü yaygınlaşmıştır (Hines, 2019). Verili bir öz yoksa, akışkanlık varsa, kadınları kadın yapan şeyin ne olduğu ve “kadın kimdir?” sorusu güncel feminist tartışmalarda önemli yer tutmaktadır. Bu tartışmaların bir çıktısı olarak günümüze gelindiğinde cinsiyet ve bağlantılı olarak cinsellik ve üremeye ilişkili pek çok alternatif kavramın kullanılmaya başlandığı, sadece kadın-erkek kategorileri üzerinden tanımlama yapılmadığı görülmektedir. Atanmış cinsiyet, beyana dayalı cinsiyet, queer kadın/erkek, kadın+, nonbinary, cis-kadın/cis-erkek kullanıma giren kavramlardan birkaçıdır. Özellikle aktivist sahada bahsi geçen kavramların sıklıkla kullanıldığı, bilimsel literatürde de kendilerine yer bulduğu görülmektedir (Bkz. Alpervd, 2021; Az ve Karaman, 2023; Kara ve Sepen, 2023; Yıldırım, 2023; Yücel, 2022).

### **Kavram Tartışmalarının Günlük Hayata Yansıması**

Cinsiyetin tanımlanmasına ilişkin bu tartışmalarla birlikte cinsiyetlerle ilişkili olarak hâlihazırda kullanılan kavramlar da yapısöküme uğratılmaya başlanmıştır.

“Anne” kavramı kadın biyolojisine atıfla kullanıldığı ve kadın olmayan çocuk sahibi bireyleri dışladığı, yeterince kapsayıcı olmadığı gerekçesiyle alternatif olarak “doğum yapan kişi” şeklinde kullanımlar dolaşıma sokulmaya başlanmıştır. Özellikle Biden yönetiminde bazı resmî belgelerde “anne” ifadesi yerine “doğum yapan kişi (birthingpeople)” kullanılmaya başlanmış ve bu durum basında geniş yer bulmuştur (Chasmar, 2022; Fearnow, 2021). Benzer şekilde İngiltere’de göğüs kelimesinden türetilen “emzirme (cheastfeeding)” yerine daha kapsayıcı olduğu iddiasıyla “bodyfeeding” kullanımı dolaşıma sokulmuştur.

2023 yılındaki güncel gelişmelerden birisi, Amerikan Antropoloji Derneği ve Kanada Antropoloji Derneği 2023 yılı toplantısında yaşanmıştır. Toplantı için gönderilen “Biyolojik Cinsiyet Neden Antropolojide Gerekli Bir Analitik Kategori Olmaya Devam Ediyor?” başlıklı daha önce onaylanmış bir panel sunumu, sonrasında Amerikan Antropoloji Derneği ve Kanada Antropoloji Derneği tarafından tekrar incelemiş ve oturumun kaldırılması kararı verilmiştir. Yapılan açıklamada panelistlerin biyolojik cinsiyet hakkındaki görüşlerinin ikili cinsiyet tasnifi dışında kalan topluluk üyelerine zarar verebileceğine dair endişelere vurgu yapılmıştır. Devamında gelen açıklamada da *“Tüm insanların güvenilir bir şekilde ikili erkek/kadın cinsiyet sınıflandırmasına göre sınıflandırılabilirliği tek bir biyolojik standart yoktur. Tam tersine, antropologlar ve diğerleri uzun zamandır cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin tarihsel ve coğrafi olarak bağlamsal, derinden iç içe geçmiş ve dinamik olarak değişken kategoriler olduğunu göstermişlerdir.”* denmiştir (AmericanAnthropologicalAssociation, 2023). Biyolojik cinsiyet kategorilerine atıf yapılması bilimsel bir programda sakıncalı bulunarak engellenmiştir. Daha öncesinde benzer bir durumu hukuk öğrencisi olan Lisa Keog yaşamıştır. Basında yer alan haberlere göre hukuk öğrencisi Lisa Keog 2021 yılında girdiği bir derste “kadınların vajinası vardır” dediği için diğer öğrenciler tarafından ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle şikâyet edilmiş ve kendisine üniversite tarafından soruşturma açılmıştır. İskoçya’daki Abertay Üniversitesi disiplin kurulu, soruşturmanın ardından suçlamaya dair kanıt olmadığı gerekçesiyle suçlamayı reddetmiştir (Blake, 2022). İki örnekte de biyolojik yapıları yapılan atıfla cinsiyeti ele almak, bilimsel alanlarda tartışma, hatta akademik sansür konusu oluşturmuştur. Benzer tartışma ve uygulamaları çoğaltmak mümkündür. Bunlardan birisi New York’ta kürtaj hizmeti sunan bir sağlık kuruluşunda gerçekleşmiştir. Kurum hamile kişilere yönelik “kadın” kelimesini kullanmayı kaldırmış, gerekçe olarak “kendini erkek olarak tanımlayan kişilerin hamile kalabileceğini ve kürtaj yaptırabileceğini biliyoruz” denmiştir (Goldberg, 2014). Benzer gelişmeler sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Buna ilişkin bir diğer örnek Avustralya’dan gösterilebilir. Avustralya’nın New South Wales şehrinde, 2019 Üreme Sağlığı Reformu Yasası’na göre kürtaj yaptırmak için kadın olmaya gerek olmadığına işaret edilerek, mevzuatın tamamında kadın yerine kişi kelimesi kullanılmıştır (ReproductiveHealthCare Reform Bill, 2019).

Beyana dayalı cinsiyet tartışmalarında ise kişinin hormon tedavisi, cinsiyet değiştirme operasyonu gibi medikal müdahaleye maruz kalıp kalmadığına bakılmaksızın kendilerini tanımladıkları cinsiyette muamele görme talepleri bulunmaktadır. Aynı tartışma zemini içerisinde cinsiyetli zamir kullanımına sahip olan dillerde bireylere hitap etmeden önce beyanın alınarak hangi cinsiyet zahirini tercih

ettiği sorulmaya ve bazı dillerde cinsiyetsiz zamirlerin kullanımı tercih edilmeye başlanmıştır. Kadın ve erkek şeklinde ikiliğe dayalı olarak ayrıştırılan mekânların kullanımı da aktarılan tartışmalardan nasibini almıştır. Örneğin queer kadın-erkeklerin, nonbinary olarak kendini tanımlayanların, transların hangi cinsiyete ait tuvaletleri kullanacağı, hastanede hangi yatılı serviste kalacağı, hapishanede hangi koğuşa sevk edileceği, spor müsabakalarında hangi kategoride yarışacağı tartışmaların hararetli noktasını oluşturmaktadır. Dahası defin işlemlerinde nasıl bir muamele görüleceğinin bile tartışma konusu olması mümkündür. Doğum belgelerinde cinsiyet bilgisinin yer almaması gerektiğini (Shteyler vd., 2020), doğumdan sonra yasal kayıtlarda cinsiyet tanımlamanın şiddet içeren bir davranış olduğunu ileri sürenler (Holzer, 2019) bulunmaktadır. Cinsiyetin öznel bir kimlik meselesi olarak ele alındığı bu yeni bakış açısında cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması için tıbbi işlemlere zorlanması eleştirilmekte, cinsiyet kimliğinin tıbbi tedavi konusu olmadığı vurgulanmaktadır. Yeni trans hareket olarak ele alınabilecek bu bakış, cinsiyetin doğuştan gelmediği, ikili olmadığı ve bireyin kendi kişisel tarihinde değişebilecek şekilde akışkan olduğu düşüncelerine dayanmaktadır. Bu yeni tanımlamalar, özellikle kadın alanlarına dair güvenlik endişeleri, bazı spor müsabakaları gibi fiziksel güce dayalı alanlarda biyolojik kadınların dezavantajlı pozisyonda kalabileceği gibi konularda feminist tartışmalara yol açmaktadır.

Dindarlık ile transseksüel ve cinsiyet farklılıklarına sahip bireylere yönelik tutumlar arasındaki ilişkilere dair pek çok araştırma yapılmıştır. Bu ilişkiye dair yapılan araştırmalarda, dindarlık türüne göre farklar görülmekle birlikte dindarlık yüksek önyargıyla ilişkili bulunmaktadır (Sistematik bir derleme için bkz. Campbell vd., 2019). Aile hukuku, çocuk cinsel istismarı, din ve hukuk konularında çalışmaları olan Hukuk Profesörü Parkinson (2023), cinsiyet kimliği ayrımcılığı ve dinî özgürlük ilişkisini ele aldığı makalesinde tartışmaya farklı bir pencereden yaklaşmış, cinsiyet ve dindarlık tartışmalarında tutumun belirleyicisinin, durumun nasıl algılandığı ve etiolojisinin nasıl açıklandığının olduğunu öne sürmüştür. Ona göre klasik yaklaşımlarda cinsiyet kimliğine uyum sağlamak için medikal müdahaleler yaptırmak Hristiyan teolojisi ile uyumludur. Çünkü bu cinsiyet yaklaşımı üreme işlevleri farkına dayanmaktadır, yani geleneksel bilimsel rasyonalite ile geleneksel Hristiyan inancı aynı fikirdedir. Son zamanlarda ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin söylemin kökten değiştiği görülmektedir. Parkinson'a göre güncel tartışmalar olarak ele alabileceğimiz ikili düzenin dışında cinsiyetler ve bunları tanımlamak için kullanılan çok sayıda terimin olması dinî inançlarla çelişki oluşturmaktadır. Parkinson güncel durumu farklı bir epistemoloji sunan yeni bir inanç sistemi olarak ele almakta ve bu düşüncenin kökeninin bilimsel tıbbi bilgidен ziyade queer teoride bulunduğuна işaret etmektedir. Özetle cinsiyet disforisi tıbbi bir durum olarak algılanıyorsa dinî inançlarla bir gerilim oluşturmazken; tıbbi olarak görülmeyen, beyana dayalı ve ikili cinsiyet düzeninin dışındaki yorumlar dinî inançlara ters olarak algılanmaktadır. Dinî inançlara ters olarak algılandığı takdirde de kişiye kötü muamelede bulunmak ile kişiyle aynı görüşü paylaşmayı reddetmek arasında ayırım yapmaktadır.

### Cinsiyet Tartışmaları ve Aile

Yukarıda aktarılan cinsiyete dair kavramların yapısöküme uğratılması, neden aile bağlamında tartışılmaktadır? Bu sorunun temelinde aile kurumunun ikili cinsiyet sistemi üzerine kurulması yatmaktadır. Klasik anlamda aile “*Yetişkin bir erkek ile yetişkin bir kadın arasındaki yasal geçerliliği olan, belirli hak ve yükümlülükler getiren bir ilişki*” (Marshall, 1999, s. 223); “*Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik* (TDK)” tanımlarında görüldüğü gibi kadın ve erkek cinsiyeti ve bu cinsiyetlere atfedilen karı-koca rolleri üzerinden tanımlanmaktadır. Bu tür bir aile tanımlanmasının yeterince kapsayıcı olmayıp heteronormatif olduğu, kendini bu cinsiyet tanımlamaları ve cinsel pratiklerle tanımlamayanların sistemin dışında kaldığı, aynı zamanda bu aile yapısının ataerkil bir düzen üzerinden kadın aleyhine yapılandığı argümanları ile geleneksel aile yapısı itham edilmektedir. Aile kurumuna yönelik eleştiriler çoğunlukla hiyerarşik olması, özgürlükler önünde engel oluşturması, cinsel çeşitlilik hakkı tanımaması üzerinden olmaktadır (Koyuncuoğlu, 2014). Bu eleştiriler geleneksel aile yaklaşımının dışında alternatif aile arayışlarına neden olmuştur. “Başka bir aile anlayışı mümkün mü? (Heinrich BöllStiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2013)”, “Başka aileler vardır (2021)” başlıklı çalışmalar bu arayışın tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Alternatif aile arayışlarında ailedeki roller, üreme pratikleri, üyelerin biyolojik konumları üzerinden yapılan ontolojik bir sorgulama olduğu görülmektedir. Tek ebeveynli aile formları, eşcinsel çiftlerin oluşturduğu aile formları, eşcinsel çiftlerin evlat edinme süreçleri ve alternatif üreme süreçleri bu tartışmanın hararetli başlıklarını oluşturmaktadır.

Eşcinsellerin evlat edinme tartışmalarında birbirine zıt araştırma bulguları karşımıza çıkmaktadır. Eşcinsel ailelerle büyüyen çocuklarla heteroseksüel ebeveynlerle büyüyen çocukların karşılaştırıldığı çalışmalarda çok az fark bulunduğunu aktaran araştırmalarla birlikte (Golombok vd., 2014; Patterson, 2009), bu araştırma bulgularından farklılaşan ve eşcinsel ebeveynliğin çocuğun refahı için zararlı olabileceğini vurgulayan bulgu ve açıklamalar bulunmaktadır. Eşcinsel ebeveynliğin çocuğun refahı açısından risk oluşturabileceğini vurgulayan çalışmalarda, eşcinsel çiftlerde psikopatolojilerin, intihar eğiliminin varlığının heteroseksüel çiftlere oranla daha yüksek olduğu, ilişki istikrarının daha düşük olduğu, çocuğun cinsel kimlik gelişimine ilişkin ortalamadan farklılaşan sonuçlar olduğu vurgulanmaktadır (Byrd, 2022). Hollanda’da yürütülen bir çalışmada eşcinsel erkek ve kadınların sahip oldukları psikopatoloji oranı eşcinsel olmayanlara oranla anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (Sandfort vd., 2001). Bu çalışmanın özellikle eşcinsellere toleransı yüksek olarak anılan ülkelerden biri olan Hollanda’da yürütülmüş olması, psikiyatrik sorunlardaki farklılaşmayı toplumsal baskılar üzerinden yorumlayan argümanı desteklememektedir. Aynı zamanda eşcinsel ebeveynlik ile heteroseksüel evliliğin çocuk yetiştirme tutumlarında bir farklılık oluşturmadığını öne süren araştırmaların metodolojilerine yönelik eleştiriler yapılmıştır (Lerner ve Nagai, 2000). Farklılaşan bu bulguları derleyen Byrd (2022) genel olarak bahsi geçen bulguların güvenilirliği için metodolojik olarak sağlam daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmakla birlikte bu bulgular çocuğun refahı açısından soru işaretleri oluşturmaktadır.

Evlat edinme tartışmalarıyla birlikte biyoteknolojik gelişmeler üzerinden üremenin yeniden tanımlanması yoluyla çocuğun heteronormatif olmayan bir aile sistemine dâhil olabilme ihtimali önemli başlıklardan biridir. Burada medikal teknolojilerin gelişimiyle kendini gösteren yardımcı üreme tekniklerine dair gündemler bulunmaktadır. Devam eden yapay rahim çalışmaları (de Bie vd., 2022), sperm ve yumurta bankaları, taşıyıcı annelik gibi uygulamalar (Blaziers ve Janssens, 2020) eşcinsel çiftlerin çocuk sahibi olmaları için alternatifler sunmaktadır. Nitekim mevcut durumda Mitokondriyal Gen Replesman tedavisi tekniğiyle dünyaya gelen biyolojik açıdan iki anneye sahip üç ebeveynli bebekler (BBC News Türkçe, 2019; Cura, 2017; Hamzelou, 2016), taşıyıcı annelik uygulamasıyla dünyaya gelen bebekler bulunmaktadır. Gültekin'in (2023) ifadesiyle bu biyoteknolojik gelişmeler aile kurumunun temel yapı taşları olan anne, baba, çocuk kavramlarını tartışmaya açmaktadır.

### Sonuç

Anaakım psikolojide cinsiyet gelişiminde biyolojinin açıkça rol oynadığı kabul edilir. Bununla birlikte sosyal deneyimlerin rolü de vurgulanır. Biyolojik etkiler arasında kromozomlar, hormonlar ve evrimsel süreçler yer almaktadır. Sosyal deneyimlerin cinsiyet üzerindeki etkisinde ise sosyal roller, ebeveynlerle özdeşim, gözlem ve taklit, uygun olan ve olmayan davranışlar için sunulan ödül ve cezalar değerlendirilmektedir (Santrock, 2018). Bu açıdan anaakım psikoloji literatürü cinsiyet gelişiminin hem biyolojik hem de sosyal yönlerine atıf yapmaktadır. Cinsiyetin ontolojisine dair kavramsal tartışmalara ise çoğunlukla postmodern yaklaşımı referans alan literatürde rastlanmaktadır. Parkinson (2023) bu tartışmaları kapsayan yeni hareketleri alternatif bir inanç sistemi olarak yorumlamış; cinsiyet kimliğine ilişkin farklı bakış açılarının doğası gereği politik, ideolojik, etik veya değer temelli olduğu ifade edilmiştir (Wren, 2019). Cinsiyet tartışmalarındaki gelişmeler bir arada değerlendirildiğinde doğuştan sahip olunan cinsiyetin öneminin azaldığı bir ivmenin olduğu görülmektedir. Bir anlamda beden, biyolojik yapı, insan bedeninin sınırları ve sabit kimlikler aşılmaya çalışılmaktadır. Geline bu nokta feminizm hem içerisinden hem de dışarısından eleştirilere tabi tutulmaktadır.

Feminist felsefe ile ilgilenen Stone (2019) biyolojik cinsiyetin insanın düşünce ve davranışlarına hiçbir etkisi olmadığı görüşünü makul bulmamakta, cinsiyetlerin davranışları bir şekilde etkilediğini ifade etmekte, biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete indirgenmesini eleştirmektedir. Kadın kimliğinin inkâr edilerek veya merkezileştirilmeyerek grup kimliğinin gözden çıkarılmasına, postmodern feminist dalganın aşırı bölünmüş ve çeşitlenmiş olmasına yönelik çeşitli eleştiriler mevcuttur (bkz. Donovan, 2019). Radikal feminist hareket içerisinde konumlananlar özellikle yeni trans aktivizmin bakış açısını sabit kadın kimliğini yok saydığı gerekçesiyle eleştirerek, "kadın" kategorisini korumakta ısrar etmektedir. Radikal feminizmin bu bakışı ise tüm kadınların ortak bir noktaları olduğunu varsaydığı gerekçesiyle özcü olarak değerlendirilip eleştirilmektedir. Geline noktada toplumsal cinsiyet ve bu kavram

çevresinde dönen tartışmaların feminizmin farklı akımları tarafından farklı şekillerde ele alındığı ve yorumlandığı görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde baskın olan görüşün postmodernist üçüncü dalga olarak adlandırılan ve 1990'larda ortaya çıkıp 21. yüzyılın ilk yıllarında queer kuram zemininde gelişen postmodern feminizm olduğunu söylemek mümkündür. Kadın kimdir sorusuna yanıt aranan bu zeminde Gültekin (2021) "Kadın yoksa feminizm var mı?" sorusunu tartışmış; feminizmin kadınsız ya da ikircikli bir kadın tanımıyla baş başa bırakıldığını vurgulamıştır.

Temelde kadın cinsiyeti üzerinden temellenen feminizm içerisindeki tartışmaların dışında, hareket dışında da cinsiyet ve cinselliğe dair kullanıma sokulan kavram ve uygulamalara yönelik eleştiriler ortaya çıkmıştır. Hareket dışından gelen eleştirilerin temel vurgusu bu gündemlerin bilimsel olmaktan ziyade politik olduğu, aile kurumuna yönelik tehdit oluşturduğu, doğal biyolojik farkları yok etmeyi amaçladıklarıdır. Toplumsal cinsiyet karşıtı (anti-gender) hareketler olarak isimlendirilen bu tepkiler dünyanın farklı kıtaları, kültürleri ve inanç gruplarında özellikle 2010'dan sonra ortaya çıkmış ve farklı kesimleri bir araya getiren tutkal olarak değerlendirilmiştir (Kováts ve Poim, 2015; Şahin, 2020). Şahin (2020) dünyadaki toplumsal cinsiyet karşıtı hareketleri değerlendirdiği makalesinde hareketlerin temelinde cinsiyetin sosyal bir yapı olarak ele alınmasına; cinsiyetin verili değil kurgusal ve kültürel bir gerçeklik olarak değerlendirilmesine yönelik eleştiriler olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda cinsellikle ilgili pek çok politika da bu tartışmalar içerisinde yer almaktadır.

Cinsiyet üzerine yürütülen tartışmaların sadece cinsel yaşamla sınırlı olmadığı; etkisinin sağlık, hukuk, sosyal yaşam gibi hayatın farklı alanlarına yansıdığı görülmektedir. Aile de etkilenen temel kurumların başında gelmekte, çocuk yetiştirme tutumlarına varana kadar değişimlerin olabileceği öngörülmektedir. Bu gelişmeler aile kurumu açısından yapısal ve ontolojik bir dönüşümü düşündürse de, sunulan argümanların toplumların geneli nezdinde kabul görmediği, sorgulandığı, karşıt argümanlar üretildiği görülmektedir. Biyolojik cinsiyet kategorisi ve buna dayalı olarak cinsiyet temelli yaşantılar reddedildiği takdirde aile hayatı başta olmak üzere mevcut yaşam düzeninde kaosu hâkim olacağı açıktır. Tartışmaların daha sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi adına bilimsel zeminde de cinsiyet mefhumuyla bağlantılı bilgi üretme potansiyeli olan disiplinlerin, multidisipliner bakış açısıyla ve güncel tartışmaları eleştirel bir dikkatle kapsayacak şekilde bilgi üretmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

### Kaynakça

- Ahıska, M. (2011). *Feminizmin öznesi kimdir? söyleşisi*. İstanbul Amargi Feminizm Tartışmaları içinde (Yay. Haz. E. Özdemir, S. Bayraktar). Amargi Yayınevi.
- Albayrak, Ş. (2020). *Kadın olmak: İslam, gelenek, modernlik ve ötesi*. İz Yayıncılık.
- Alpert, A. B., Ruddick, R. ve Manzano, C. (2021). Rethinking sex-assigned-at-birth questions. *BMJ*, 373:n1261.
- American Anthropological Association (2023). *No Place For Transphobia in Anthropology: Session pulled from Annual Meeting program - The American Anthropological Association*. No Place For Transphobia in Anthropology: Session pulled from Annual Meeting program - The American Anthropological Association (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Az, A. ve Karaman, M. İ. (2023). Çocukluk ve ergenlikte cinsiyet disforisi: Güncel yaklaşımlar ve etik sorunlar. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 28(3), 433-440.

- BBC News Türkçe (2019). Yunanistan'da üç ebeveynli bebek dünyaya geldi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47891606>. (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Blake, E. (2022). *Law student, 30, who sued her university for dragging her through an investigation after she said 'women have vaginas' during a seminar sees her case dismissed*. Mail Online. Law student who sued university for probe after she said 'women have vaginas' has case dismissed | Daily Mail Online (Erişim tarihi: 8.10.2023)
- Blazier, J. ve Janssens, R. (2020). Regulating the international surrogacy market: the ethics of commercial surrogacy in the Netherlands and India. *Medicine, Health, Care and Philosophy*, 23, 621–630. <https://doi.org/10.1007/s11019-020-09976-x>.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Byrd, A. D. (2022). *Eşcinsel çiftler ve ebeveynlik: Bilimin söyleyebileceği ve söyleyemeyeceği şeyler*. Ayık Kitap.
- Chasmar, J. (2022). *Woke liberals push to replace 'mother' with 'birthing parent' to appease transgender community*. Fox News. <https://www.foxnews.com/politics/woke-liberals-push-replace-mother-birthing-parent-appease-transgender> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Cura, A. (2017). *Ukrayna'da üç ebeveynli çocuk doğumu*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/ukrayna-da-uc-ebeveynli-cocuk-dogumu-/729319> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- de Vries, P. (2023). The artificial womb: speculative design meets the sociotechnical history of reproductive labor. in: Bijsterveld, K., Swinnen, A. (Eds.) *Interdisciplinarity in the Scholarly Life Cycle*. Palgrave Macmillan, Cham. [https://doi.org/10.1007/978-3-031-11108-2\\_13](https://doi.org/10.1007/978-3-031-11108-2_13).
- Donovan, J. (2019). *Feminist teori* (A. Bora, M. Ağduk-Gevrek, F. Sayılan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Else-Quest, N. M. ve Hyde, J. S. (2021). *Kadın psikolojisi ve toplumsal cinsiyet* (Çev. Ed. Ş. Türk). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Fearnow, B. (2021). *Biden Admin Replaces 'Mothers' With 'Birthing People' in Maternal Health Guidance*. Newsweek. <https://www.newsweek.com/biden-admin-replaces-mothers-birthing-people-maternal-health-guidance-1598343> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Goldberg, M., 2014, *What is women? The dispute between radical feminism and transgenderism*. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2014/08/04/woman-2> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F. ve Lamb, M. E. (2014). Adoptive gay father families: Parent–child relationships and children's psychological adjustment. *Child development*, 85(2), 456–468.
- Gültekin, M. (2021). Feminizmin queer sınırı: kadın yoksa feminizm var mı? *Tezkire*, 74, 159–175.
- Gültekin, M. (2023). Alternatif aile arayışları ve üremenin biyoteknolojik inşası. *Sosyoloji Divanı*, (21), 31–53.
- Haig, D. (2004). The inexorable rise of gender and the decline of sex: Social change in academic titles; 1945– 2001. *Archives of Sexual Behaviour*, 33(2), 87–96.
- Hamzelou, J. (2016). *Exclusive: World's first baby born with new "3 parent" technique*. New Scientist. <https://www.newscientist.com/article/2107219-exclusive-worlds-first-baby-born-with-new-3-parent-technique/> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği (2013). *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?* [https://tr.boell.org/sites/default/files/baska\\_bir\\_aile\\_anlayisi\\_mumkun\\_mu.pdf](https://tr.boell.org/sites/default/files/baska_bir_aile_anlayisi_mumkun_mu.pdf)
- Hines, S. (2019). *Toplumsal cinsiyet akışkan mıdır?* (Ö. Ç. Aksoy, Çev.). Hep Kitap.
- Holzer, L. (2019). Sexually dimorphic bodies: A production of birth certificates. *Australian Feminist Law Journal*, 45(1), 91–110.
- Kandiyoti, D. (2000). Çağdaş feminist çalışmalar ve Ortadoğu araştırmaları. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde* (ss.34-47), S. Çakır ve N. Akgökçe (ed.). Sel Yayıncılık.

- Kara, Y. ve Serpen, A. S. (2023). Sosyal hizmette queer bakış açısı: Toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız bir yaklaşıma doğru. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 925-937.
- Kováts, E. ve Poim, M. (Ed.) (2015). *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe*. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung
- Koyuncuoğlu, T. (2014). Başka bir aile mümkün (feminist politika deneyimi). *TBB Dergisi*, 111.
- Lerner, R. ve Nagai, A. (2000). *Out of nothing comes nothing: Homosexual and heterosexual marriage not shown to be equivalent for raising children*. Paper presented at Revitalizing the Institution of Marriage for the 21st Century, Brigham Young University, Provo, Utah.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Millett, K. (1971). *Sexual politics*. Virago.
- Money, J., Hampson, J. G. ve Hampson, J. L. (1955). An examination of some basic sexual concepts: The evidence of human hermaphroditism. *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital* 97, 301-319.
- Oakley, A. (1972). *Sex, gender and society*. Maurice Temple Smith.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve queer kuram*. Dipnot Yayınları.
- Parkinson, P. (2023). Gender identity discrimination and religious freedom. *Journal of Law and Religion*, 38(1), 10-37.
- Patterson, C. J. (2009). Children of lesbian and gay parents: Psychology, law, and policy. *American Psychologist*, 64(8), 727-736. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.64.8.727>
- Sandfort, T. G., de Graaf, R., Bijl, R. ve Schnabel, P. (2001). Same-sex behavior and psychiatric disorders. *Archives of General Psychiatry*, 58, 85-91.
- Santrock, J. W. (2013). *Yaşam boyu gelişim* (Çev Ed., G. Yüksel). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Scott, J. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91, 1053-1075.
- Shteyler, V. M., Clarke, J. A. ve Adashi, E. Y. (2020). Failed assignments-rethinking sex designations on birth certificates. *The New England journal of medicine*, 383(25), 2399-2401.
- Stone, A. (2015). *Feminist felsefeye giriş* (Y. Cingöz, B. Tanrısever, Çev.). Otonom Yayınları.
- Şahin, M. (2020). Dünyada toplumsal cinsiyet karşıtı (Anti-Gender) hareketler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (3), 654-670.
- Türk Dil Kurumu (2023). *Aile*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 08.10.2023)
- Yıldırım, Y. (2023). Barın(a)ma(ma)nın kadın+ hali: Türkiye’de güncel mücadeleler ve tahayyüller. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 85-97.
- Yücel, Ö. (2022). Cinsiyet kimliğinin ve cinsel yönelimin medeni hukukta statüsü. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), 1817-1840.
- Wren, B. (2019). Ethical issues arising in the provision of medical interventions for gender diverse children and adolescents. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 24(2), 203-222.